

КУРТ КЛИНГЕР
СЪВРЕМЕННАТА
АВСТРИЙСКА ЛИТЕРАТУРА

Превод от немски: Венцеслав Константинов, 1981

chitanka.info

Краят на войната през 1945 година завари в Австрия твърде противоречива картина, която по хаотичност надвишаваше тази, възникнала при сгромолясването на монархията след Първата световна война. В сравнение с 1918 година все пак имаше някои предимства. Не се бяхме втурнали в катастрофата с някогашното чувство за велико господство, защото въодушевлението от очакването на нова епоха на императорско могъщество твърде скоро бе заменено от летаргията на наложеното съучастничество.

Струва ми се, следвоенните години само продължиха онова, което вече се бе зародило през двадесетте и тридесетте години, а именно съвместното съществуване на няколко съвсем различни по дух и характер австрийски „литератури“, които не се поддават на координация както по отношение на тематичните структури, така и по изходните позиции на техните представители или по чисто езикови белези.

Почти без „щети“ се съхрани книжовността, свързана с темите „природа“ и „отечество“, която може да се разглежда като безобиден провинциален продукт само в нейните наченки, в стадия на популярните улични балади на един Щелцхамер или на разрасналите се до назидателни романи календарни премъдрости на един Розегер. След като Австрия загуби онези територии, от които литературата ѝ от началото на века черпеше своето многообразие и способност за интернационализъм, тази провинциална книжовност се разрасна до неимоверни размери и заля големия град; тя започна да придобива самочувствието, че е същинската, коренната литература на изостаналата малка държава. Подобна бе съдбата и на „буржоазната белетристика“ — на „възвишените“ любовни и социални романи или историческите и биографични реконструкции, чиято ниска граница лежи при Петеани и Хандел-Мацети, а върховете ѝ при Лернет-Холения. След 1945 година тези две направления, макар да не завладяха литературния живот в Австрия, все пак му оказаха значително влияние и му нанесоха също така значителни щети. В тях потърсиха и намериха убежище преди всичко автори на явни, неприкрити нацистки позиции, които след недоброволна кратка „творческа почивка“ отново се завърнаха на литературната сцена, хем променени — хем не, загърнати в не толкова ярките одежди на споменатите жанрове.

Истински подтик към обновление дойде от завърналите се от емиграция писатели, които бяха прогонени от Австрия не само през 1938 година с установяването на националсоциалистическата диктатура, но и много по-рано от владеещия в страната литературен провинциализъм. Всъщност това завръщане не бе нито пълно, нито особено радостно. Последните представители на „пражката школа“ се приобщиха към австрийската литература само символично, без да напускат страните, в които бяха емигрирали и чието гражданство вече бяха приели. Франц Верфел, Йозеф Рот, Стефан Цвайг и Йодьон фон Хорват бяха починали в чужбина. Елиас Канети постепенно достигаше до триумфа на своето бляскаво възкресение, което от австрийска гледна точка бе почти митическо. Ала над всичко се извисяваше белетристичното творчество на триумвирата Хаймито фон Додерер, Алберт Парис Гютерсло и Георг Сайко — доколкото е възможна една литература, която през твърде дълъг период се е развивала в пълна изолация, извън своите естествени измерения.

Помежду тези главни направления, като опозиция срещу вече съществуващите тенденции, но и силно повлияна от тях, се формира една „млада литература“ — странна и до днес още неподдаваща се на систематизация смесица от програми и стилове. Тук спадат писатели, започнали да пишат около 1945 година. Ала на какво можеше да се опре един такъв писател? По правило той не бе прочел нито ред от Джойс, а Елиът, Лорка, Неруда бяха за него, така да се каже, още неродени. Съществуването в Америка на писатели като О’Нийл, Дос Пасос, Томас Улф, Хемингуей му изглеждаше смътен, недостоверен слух. Унгарети, Сен-Джон Перс, Сеферис, Паунд, Пруст, Превер, Аполинер — това бяха имена, които той чуваше за първи път. Досега за него бе съществувала една-единствена литература — немската, но и тук картината бе обърквана и погрешна. Класиката бе интерпретирана невярно, романтизмът бе „прочистен“. Експресионизмът изобщо не бе възниквал. Бен, Брехт, Кафка, Шницлер, Музил, Брехт щяха тепърва да бъдат за него големи открития. Какво знаеше младият австрийски писател за Пирандело, за Верлен, за френските романисти, за сюрреализма, за революционната литература?

Ако след 1945 година младите австрийски литератори можеха действително да започнат от „нулевата точка“, от точката на тоталното преустройство, те трябваше да се смятат за щастливи. Обаче въпреки

недоверието към нацисткия режим и въпреки духа на протест, те вече бяха „продукти“ на планомерната деформация на съзнанието, натъпкани до гуша с неверни факти. Образованието и духовното им развитие бяха умишлено занемарени от една пъклена възпитателна програма и сега им предстоеше да наваксат пропуснатото със свои сили. Затова и мъчително-неутолимата жажда за знания и усвояването на всичко ново се превърна в родов белег на тази „млада литература“. Но при цялото си усърдие тя не успя да насмогне на огромния пропуснат „материал“. Младите писатели черпеха знания скокообразно и повърхностно, като в това изразходваха повече сили, отколкото можеха да си позволят — много индивидуални цветове се загубиха в подражание. Така те неусетно развиха склонност към неспонтанност, към постоянни самопроверки, изпитваха страх от поражение, мъчителното и трайно чувство, че не се развиват достатъчно бързо и че ги заплашва застой. Това се превърна в друг родов белег: предпочитанието към малки, обозрими форми — лирика и кратка проза. При тези писатели коригирането се превръщаше в коректурна мания поради недоверие към стойността на първоначалното хрумване. Ето и равносметката: първото писателско поколение на следвоенна Австрия остави незавършени повечето романи, които бе започнало, както и повечето пиеси, които желаше да представи на сцената. Затова пък в областта на поезията и на краткия разказ то създаде истински шедеври.

Когато в края на петдесетте години младата австрийска литература изпадна в криза, от нея се измъкнаха невредими единствено авторите, съхранили донякъде енергията си въпреки задъханото катерене по стръмнините. Впрочем тази задъханост се пренесе и върху най-младите съвременни писатели, чийто главен представител бе Петер Хандке. Миниатюрата, епизодът, арабеската, експерименталната моментна снимка продължаваха да господстват, появяваха се нови и нови доказателства за експериментална дързост. Но едно нещо отличава принципно участниците в литературната „вълна“ след 1968 година от следвоенните писатели: по-доброто познаване на собствените граници.

Като се знаят условията, които съществуваха в Австрия непосредствено след войната, учудваща щеше да бъде появата дори на шепа нови дарования. На практика обаче, въпреки липсата на

литературни контакти, навред из страната — от Виена до Инсбрук и Брегенц — избуя една идваща от всички обществени прослойки младеж, обзета от стремеж към литературна изява. И този поток от нови таланти не само че не пресекна, но продължи да се увеличава. Антологията на Ханс Вайгел „Гласове на съвремието“, претърпяла шест издания от 1951 до 1956 година, включва произведения от над сто автори, сред които изпъкват имената на Илзе Айхингер, Райнхард Федерман, Герхард Фрич, Ингеборг Бахман, Херберт Айзенрайх, Валтер Томан, Ерих Фрид, Херта Крефтнер, Херберт Цанд, Герхард Амансхаузер, Томас Бернхард, Ханс Карл Артман и др. Някои от тях вече не са живи (Херта Крефтнер, Герхард Фрич, Ингеборг Бахман), а други от тази внушителна редица са литературни мъртъвци. Но това литературно поколение продължава да твори и ще запази своя облик, докато у представителите му е жив споменът за ужасите на войната. В последна сметка това е единственото общо нещо помежду им, както може да се види от биографиите им — всички те са поразени или белязани от войната.

Младите следвоенни писатели схващаха езика като средство за общуване и се стараеха да го шлифват, за да избягнат всякакви неточности и недоразумения. Често в това проявяваха такава придирчивост, че дори най-огладената фраза им изглеждаше все още приблизителна и недостатъчно премерена. Те нерядко прекаляваха с изискванията и формулировките си, като пренебрегваха „лекодостъпния“ език — езика на улицата, професионалната реч, езика на предградията, на баровете и пр. Където в произведенията им се появяваше жаргон, той най-често бе усвоен от чуждите литератури като изкуствен език. Подготвяше се пътят към писмения диалект (макар и опитомен като „поетическо изобретение“), ала писателите се страхуваха от натуралистични увлечения и от твърде тясното обвързване с регионална проблематика; те се стремяха да бъдат универсални, без да имат нужната екипировка. И понеже това поколение мислеше подчертано антидогматично, в своята литература често ставаше тъй абстрактно като най-отявлените догматици. Обща черта тук бе изповедността, прикрита под прозирна иносказателност, тъй като на интимното преживяване трябваше да се припише всеобщ, социално обусловен характер. Ето същинската „рана“ на това поколение: то се смяташе за представително и едновременно с това за

изключение. Неговият манталитет в основата си бе жертвен: сразено и изтерзано от войната, то очакваше заедно с мира да настъпи епоха, отзивчива към страданията му. Ето какво може да се прочете в увода на Ханс Вайгел към антологията „Гласове от съвремието“: „Непризнато, неразбрано, преследвано, намиращо се в най-крайно физическо и психическо бедствено положение, пренебрегвано от некомпетентни грандомани в официалните институции или, в най-добрия случай, благосклонно потупвано по рамото, това поколение живее от само себе си в резултат на учудваща, едва ли не странна работоспособност и потенциал от поведение и дисциплина: то мисли, работи, зрее, и чрез самото си съществуване дава единствената гаранция за наличието на изкуство и култура в Австрия.“ Превърнати в гаранци на една национална култура, тези писатели често изпадаха в неувереност, понеже възхвалата, която слушаха с удоволствие, им налагаше и отговорност. Това бе точката, при която някои таланта изживяха криза, почувстваха се застрашени от ранно застаряване — типична съдба на австрийските таланти — и се затвориха в призрачния свят на своето разочарование. Като резултат — поредица от самоубийства.

В средата на петдесетте години с подписването на държавния договор, прекратяващ окупацията, Австрия бе постигнала своята цел, тя бе възстановена и предоставена на самата себе си. Следвоенната епоха бе преминала в мирна епоха. За „младата литература“ това означаваше изпитание на прикриваната зад много фасади хуманистично-буржоазна идилия. Но целта се превърна в разочарование. И тъй като мирът не донесе на младите писатели онова, което очакваха от него, те се върнаха обратно към войната — към война със самите себе си. Мнозина направиха опит да си изградят нов „резерват“ — Ингеборг Бахман обикаляше из своя архипелаг, който само тя можеше да открие на картата; Ерих Фрид се изпълни със студентско въодушевление към идеи, за което вече не бе толкова млад; Яков Линд изпадна в „религиозност“, с нюйоркски наркоманен привкус; някои се опитваха да инсценират собствената си личност, да нарушат вакуума чрез кокетство и маскарадни шеги; или пък се оттегляха в сферата на един изчислим, литературоподобен занаят, какъвто е случаят с Райнхард Федерман; други като Ханс Карл Артман след известна пауза на изтощение се помъчиха да си изградят ново

групово чувство на друго място, например в Западен Берлин. Но почти във всички случаи се прояви стремежът към равностметка.

Времето ще покаже дали това поколение, което не се е отказало от своя романтизъм, е осъдено да създава само наченки, само вавилонски кули от фрагменти, или е способно да твори без всякаква закрила. От това зависи дали развитието на новата австрийска литература ще добие облика на разцвет, или само на разточителен и болезнен блъф с литературни таланти. Сметката още не е приключена!

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.